

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Louwtje van Zevenhuizen, of de streken van een boerenridder

van Gemert, L.

Publication date

2008

Document Version

Final published version

Published in

Helden bestaan! Opstellen voor Herman Pleij bij zijn afscheid als hoogleraar Historische Nederlandse Letterkunde aan de Universiteit van Amsterdam

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

van Gemert, L. (2008). Louwtje van Zevenhuizen, of de streken van een boerenridder. In H. Brinkman, J. Jansen, & M. Mathijssen (Eds.), *Helden bestaan! Opstellen voor Herman Pleij bij zijn afscheid als hoogleraar Historische Nederlandse Letterkunde aan de Universiteit van Amsterdam* (pp. 54-62). Bert Bakker.

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

Helden bestaan!

Opstellen voor Herman Pleij bij zijn afscheid als hoogleraar
Historische Nederlandse Letterkunde aan de Universiteit van
Amsterdam

ONDER REDACTIE VAN HERMAN BRINKMAN,
JEROEN JANSEN EN MARITA MATHIJSEN

2008 Uitgeverij Bert Bakker Amsterdam

Louwtje van Zevenhuizen

OF DE STREKEN VAN EEN BOERENRIDDER

Vandaag heet mijn held Louwtje van Zevenhuizen: kroegtijger, messentrekker en vooral boerenridder. Hij buitelt burlesk door het leven, met volle instemming van zijn familie. Toch is deze onvervalste egoïst geen sluwe bedrieger. Over de moraal van een volksheld.

Bepaald geen huismus: Louwtje van Kloppenburg uit Zevenhuizen trekt in het gewest Holland van kroeg naar kroeg en zeilt naar overzeese gebieden. Hij stamt uit de groep rijke boeren die de middeleeuwse graaf Floris v tot ridder sloeg om zijn troepen aan te vullen. De oude adel schold Floris uit voor 'der keerlen god' (god van de boeren), maar het nieuwe regiment bewees goede diensten, speciaal in het 'vegen' (snijden) met het mes. De zeventiende-eeuwse Louwtje is zelfs een natuurtalent. Ondanks een bot wapen wint hij meteen zijn eerste gevecht. Geen mes aan een haakje in een café is veilig: Louwtje daagt de eigenaar uit. En ook al loopt hij verwondingen op, moet hij regelmatig zijn vuisten mee laten spreken en wordt hij soms afgerammeld, meestal wint hij. Zijn tegenstander overleeft het gevecht niet altijd, vaak wordt justitie ingeschakeld. Dan houdt Louw zich even gedeisd, maakt zich een poosje uit de voeten of laat zijn vader – twee handen op één buik – de boete afkopen. Geld genoeg.

Pokdalige Louw is niet moeders mooiste, maar betreedt niettemin het liefdesstrijdperk. Behalve bij de hoeren heeft hij aanvankelijk weinig succes, zelfs petrarcastische versjes mogen niet baten. Eenmaal takelt hij een rivaal zo toe dat hij moet onderduiken. Later knoopt hij een vaste relatie aan, maar het meisje weigert rooms te worden en dus wordt er niet getrouwd, al is ze zwanger.

Louw zorgt voor zijn gezinnetje, maar verdwijnt als het kind sterft. Uiteindelijk vangt de Kralingse boerin Anne Mary hem in haar netten. De godsdienst is ditmaal geen probleem, tenminste niet voor het paar: ze trouwen heimelijk voor de pastoor en openlijk voor de predikant.

Echter, het huwelijksbed put Louw volledig uit. Om op krachten te komen gaat hij zwerven, mét wat boeken in zijn knapzak, want hij mag dan niet fijnzinnig zijn, onontwikkeld is hij niet. Hij kent zijn klassieken. Uit Bontekoes *Journal* doceert hij dat men overzee verder komt met spiegeltjes dan met geweld... Hij leert kaartlezen, poolshoogte nemen en weet erover te debatteren. De bouw van het firmament of de onbestaanbaarheid van heksen en toverij, het zijn voor hem vanzelfsprekende inzichten, die hij desnoods met mes of vuisten verdedigt.

Weer thuis zet hij zijn oude leventje voort. Maar winnen is niet meer zo vanzelfsprekend en het moment komt dat hij dodelijk gewond raakt. Hij biecht, krijgt het laatste oliesel en sterft. Dat het gebras na de begrafenis uitloopt op een vechtpartij verbaast niemand. Zijn weduwe verkoopt nuchter Louws boeken en gaat over tot de opvoeding van hun kind. Later hertrouwt ze.

Aldus de tweedelige pseudobiografie *Het koddig en vermakelijk leven van Louwtje van Zevenhuizen of het schermeschool der huislieden* (boeren) (1700-1702), in de woorden van Leemans 'een combinatie van een reisverhaal, een boerendialoog, een dialectstudie, een schelmenroman, een prozaroman, een leerboek, een toeristisch handboek en een kluchtboek' [2002, p. 90]. Wat vertelt dit stilistische ratjetoe over helden?

In elk geval dat ze natuurtalenten zijn en selfmade men. Goed gezelschap voor de auteur, want dat is hij ook [ZIE FRIJHOFF 1996 EN LEEMANS 2002, O.M. P. 190-191]. Na een korte mariniersloopbaan wordt de gereformeerde Rotterdammer Gerrit van Spaan (1651-1711) broodbakker. Hij schrijft voor de 'platters', eenvoudige burgers die konden lezen maar geen verdere scholing hadden. Zijn oeuvre telt onder andere propagandistische reisgidsen (*De gelukzoeker over zee of D'Afrikaansche weg-wyzer [...]* (1694) en *De Aziaansche weg-*

wyzer [...] (1695)), een burleske stadsgeschiedenis (*Beschrijving der stad Rotterdam en eenige omleggende dorpen* (1698)), een beschouwend overzicht van natuurrampen en oorlogen (*Gedenkwaardige geschiedenissen* (1701)) en een vrolijk nieuwsblad (*Rotterdamsche wekelijksche markdaagse Boere Kourier* (1703-1704)).

Van Spaan wil relativerend informeren over wetenswaardigheden. Maar een autodidact krijgt weinig krediet en daarom laat hij zich coachen door een belezen journalistieke vriend, Petrus Rabus – redacteur van het eveneens voor eenvoudige lezers bedoelde informatieblad *De Boekzaal van Europe* (1692-1700). Openlijk afkerig van betweters uit sociaal hogere regionen kiest Van Spaan de positie van nuchtere én vermakelijke chroniqueur. Hij wil de burgergemeenschap van onderaf bereiken, met een beroep op eenvoudige, zelfbewuste saamhorigheid.

De keuze voor één boerenheld wordt al wat duidelijker en ook waarom het de slimme variant betreft in plaats van de traditionele domme [ZIE PLEIJ 1997]. Maar komt saamhorigheid voor in het woordenboek van deze einzegänger?

Zoals veel romanauteurs daagt Van Spaan zijn lezer in de voorwoorden bij het tweedelige verhaal stevig uit. ‘Papzakken’ die ’s winters roddelend bij de haard zitten, kunnen beter zijn reisgidsen lezen, of dit koddige boek: ‘Ik doe de Boeren zuipen, spreken, snyen, vegten en vryen, na vereis der zaken, en dat met voordagt, alleenlijk om dat’er een ander zig aan [mogt] spiegelen, en hem voor die plugagtige vodderyen [onbeschofte streken, LvG] mogt komen te behoeden’ [VAN SPAAN 1704, DL. 1, FOL. (*2v)]. Maar hij keurt Louw niet helemaal af: ‘t Is waar, dat hy hier en daar wel wat buiten de pot pist: maar wie kan ’t alles zoo net in een goudschaaltje wegen; verrigt hy wat quaads, hy doet somtijds ook wel wat goeds met sommige snorkers, snuivers, bohaimakers [schreeuwers, LvG], en wintbrekers den bek te snoeren, en te kloppen dat ze pannevis kakken’ [FOL. (A4v)]. Wat u ervan vindt, moet u zelf weten. Kijk toe en vermaak u – net als ik deed bij het schrijven [FOL. (A5v-6r)].

Ook aan het slot van deel 2 blijkt dat de lezer mag oordelen.

Daar verschijnen twee grafschriften over Louw, het ene tamelijk welwillend, het andere kritischer (de dubbele komma’s geven binnenrijm aan):

Hier rust in ’t Graft,, een Boer manhaft,
Die vreeselijk kon snyjen;
Hy wierdt op ’t lest,, ter dood gekwest,
En liet toen ’t hagje glyjen. [DL. 2, p. 202]

En:

Die haagneveld en dwang van snyden [Die ‘kom op, trek het mes!’, LvG]
Dorst roepen, rust hier in dit Graf;
Hy bragt daar door zig zelfs in ’t lyden,
En kreeg zyn welverdiende straf.
Zoo moeten alle Kinkels vaaren,
En lompe Porken die ’t zoo klaaren. [DL. 2, p. 202]

Uw oordeel doet er overigens niet toe, Louws nageslacht eert hem toch [LEEMANS 2002, p. 101]. Lezer, u mag Van Spaans kont kussen! Laten we dat dan maar doen en de tekst verder versnijden, op zoek naar Louws ware karakter.

Het vechten zit driftkikker Louw in het bloed, maar even opvallend is de tevreden nietsnutterij – tabakswalm, drinkgelagen, schranspartijen – die steevast omslaat in onenigheid. Luilekkerland houdt geen stand, al blijft de associatie met dat imaginaire rijk impliciet. Andere verwijzingen naar de middeleeuwse cultuur passeren openlijk: de verhalen over ‘Robbert de Duivel, Jan van Parijs, de schoone Helena, Amadis van Gaule, den Ridder met de Zwanen, Ourson en Valentijn, de vier Heemskinderen’ [DL. 1, p. 55-56] en de ‘historie van Malegys en zijn schildknaap Spiet [en...] Rosbeijerd’, ‘van Floris en Blanchefleur’, ‘van den jongen Jak’, ‘van Oorsum en Valentyn’, ‘van den Ridder met’er Zwaane’, ‘van de schoone Sandryn en Jan Lanslot’ [DL. 2, p. 113-116]. Louw voert ze ironisch op als waardevolle

vertellingen – waarschuwend tegen het argeloze vertrouwen op autoriteiten: 'als het de Kerk geaprobeerd of goetgekeurd heeft dan valt er niet tegen te zeggen of aan de waarheid te twyffelen ook [...]', stelt hij (DL. 2, p. 116) Niet de enige steek onder water tegen het rooms-katholicisme overigens; evenals bij de vroegzeventiende-eeuwers Hooft, Bredero en De Koning spelen dit soort tafereeltjes nog altijd in roomse wanordelijkheid en niet in gereformeerde milieus. Portrettering van onverstand in eigen kring was te veel van het goede, zelfs voor Van Spaan.

Intussen wacht u misschien op de schalkse Tijl Uilenspiegel of diens kompaan de pastoor van Kalenberg, maar die verschijnen niet. Of Van Spaan de pastoor 'kende', betwijfel ik, Uilenspiegels streken toch zeker wel. Maar deze schelmen horen hier niet zo thuis: Louw is minder sluw, minder belust op materieel gewin en ook minder een maatschappijhervormer.

Louw is juist het type van de absolute heerser. Alleen door zijn vader laat hij zich iets zeggen. Kees is minder opvliegend, maar leeft volgens dezelfde grondwet: alleen de Kloppenburgs zijn de baas op deze wereld. Niet alles mag echter. Als Louw uit wraak op een waarzegster haar zoon te pakken neemt, grijpt Kloppenburg senior in: snijden o.k., maar roven niet. Louw licht de 'vernagelden platluis' [DL. 1, p. 60] zijn actie toe en stuurt de spullen grommend terug. De Kloppenburgs tonen soms dus tekenen van innerlijke beschaving, vooral de brave Teun, het jong gestorven schildertalent, en Maay – 'met de borste' [...] 'om dat ze lustig geborst, en gebilt, en een regte rommeltas was'. Zij heeft artistieke aanleg: ze zingt, speelt viool en 'klavercimbel' [DL. 1, p. 67-68].

Ook Maay gaat haar eigen gang. Ze komt liever bij het rederijkerstoneel dan in de kerk en heeft 'in komedies, de werken van Kats en diergelijken snaken' genoeg tips gelezen om de jongens te lokken [DL. 1, p. 71]. Zwanger loopt ze weg met de man van haar hart en ze doorstaat met steun van moeder Kloppenburg de woede van Kees en Louw. De roddels over de familie-eer brengen de mannen tot bedaren; het paar mag trouwen. Opnieuw enig normbesef dus.

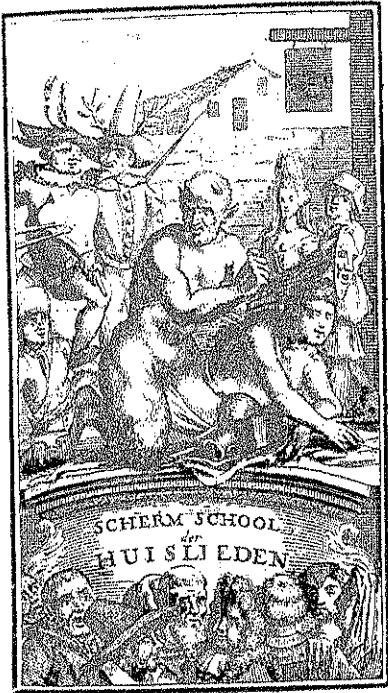
Maar het sociaal-maatschappelijke vliesje is dun: natuurwetten

gaan voor, vooral bij de moeder. Ze beschermt ook haar jongste zoon, een etterbakje dat elke niet-Kloppenburger het leven zuur maakt, inclusief schoolmeester Jodokus van Knottestein – een kinderbeul die best door Alva geslacht had mogen worden. Het kereltje doet bijvoorbeeld aan broekhoesterij in het inktpotje van de meester en schrikt er ook niet voor terug om een erwt in de neus van een klasgenootje te wringen. Dan is de maat vol en ram-melt Jodokus hem tot bloedens toe af. Daarop voert de furieuze moeder de specialiteit van de familie met haar blote handen uit: ze krabt de leraar 't geheele bakkes' open [DL. 1, p. 89]. Jodokus doet echter aangifte en ze wordt gestraft. Hoe, dat wordt niet verteld, fragmentarisch als vroegmoderne romans zijn.

De Kloppenburgs komen dus niet overal mee weg, het gemeenschappelijke belang gaat boven het individuele. De titelprent speelt in op deze maatschappelijke moraal. Keurige burgers bediscussiëren de gebeurtenissen op een podium, waar een schalkse duivel een steels glimlachende dame roskamt terwijl hij haar masker omhoog houdt. De vrolijke wanorde wordt benadrukt door de kroeg op de achtergrond, een omgevallen kan, twee narrige snuiters met een blaasbalg in de vorm van een hart en een liefdespaartje. Voor de kijker links op de voorgrond zit Louwtje – met litteken bij de neus; mét zijn rechterarm blijft zijn mes buiten beeld. Hij wisselt een blik van verstandhouding met de duivel. Ze houden het publiek een spiegel voor: dit lieve leventje ontmaskert de hypocriete omgangsvormen onder de burgers.

Opnieuw moet de lezer dit op eigen kracht concluderen, maar Van Spaan biedt genoeg hulpmiddelen, zoals ook de literaire verwijzingen en het humoristische taalgebruik.

Middenvoor op de titelprent staat een boek. Wie niet leest is een botte en domme ezel, zegt Maay onomwonden [DL. 1, p. 72]. Van Spaan strooit met toespelingen op klassieke, middeleeuwse en zeventiende-eeuwse literatuur, van Arion en Orfeus tot Melis Stoke en Vondel. Daarbij komen impliciete verwijzingen, zoals naar Samuel

Titelprent van het besproken boek.

van Hoogstratens roman over de dappere Haegaenveld (1669), in het geciteerde grafschrift. Louws boekenkast bewijst de belezenheid van onze boerenridder: de inhoud neemt bijna vier bladzijden in beslag. Van Spaan heeft duidelijk lol in deze vernoemingstraditie. Behalve zware geschiedschrijvers (Hooft, Van Meteren) haalt hij ook internationale klassiekers aan, *Don Quichot de la Manche* en *Lazarus van Tormes* [sic, LvG] bijvoorbeeld, naast vaderlandse bestsellers als *Broër Knelis* [Cornelis, LvG], *Barend Knipperdolling*, *Jan Starond* (Stront, LvG) en verzonnen titels, zoals *Jurrien Alexewits Dolgerukky* [DL. 2, p. 204-207].

Lezen geeft een mens vergelijkingsmateriaal om zijn ervaringen te beredeneren. De referenties verschijnen ongedwongen in de tekst, mede in het kader van Van Spaans humoristische tactiek om discrepanties te creëren. Hetzelfde geldt voor de vele liedjes. Louw is trots op het *Wilhelmus*, Apollo en de negen muizen neu-

riën *airtjes* uit het *Geuzenliedboek*. Ook middeleeuwse liedjes ontbreken niet, zoals *Naar Oostland wil ik varen en [Een ridder ende] een meisje [jonk] op een rivierte zat* [RESP. DL. 2., p. 180, DL. 1., p. 49, DL. 2, p. 143, DL. 1, p. 49]. In een kroeg in Charlois, bij Rotterdam, speelt zich zelfs een imitatie van Bredero's *Boerengezelschap* af, met een klassieke dimensie omdat Louw een wedstrijdje muziek maken aangaat: hij speelt beter viool en zingt mooier dan een boer, die natuurlijk zijn verlies niet over zijn kant laat gaan [DL. 1, p. 129-135].

Der boeren feesten zijn zelden zoet, Bredero zei het al. Daarmee zijn we terug bij de deftiger burgers, die bij Bredero en Van Spaan dit botte volkje gadeslaan. Van Spaan beschrijft het voortdurend met ironie. De slapstick krijgt een climax in een 'gerechtelijk' plakkaat aan verhitte boeren, die als volgt worden aangesproken:

De Heeren Welbore Mannen van Staggerstein, Stuggeroord, Poggelstein, Drollendaal, Snyjenburg, Drenkvliet, Zuibenhuize, Bobbelvliet, Vuistlookendaal, Snotteroord, Huilenborg, Grimmerstein, Schreijershouk, Slagkoekendeel, Bottelhove, Schofteroord, Schaffenhove, Labberlottendaal, Krukkenburg, Krepelstein, Schalkenburg, Kwinkslagersvliet, Kloetendam, Dwingendaal, Dringenborg, Bilderbeek, Aardakerenstein, Klikkebikke, Kwastenburg, Netelhove, Troevendam, Hartenhove, Klaverendeel, Schoppenhoef, Ruitenburg, Stokkerdorp, Knippelstein, Grynzolvendaal, Wildemansveen, Kwidammersdam, Roussendaal, Ruizinghuizen, Kwestienborg, Luisnakkerdorp, Kleikluiteroord, Veenpuitervliet, Poultronnerdorp, Snappenburg, Narrewatersdorp, Kampvegtersvliet, Muilpeerscherveen, Fokloopersdorp, Vuistlookerveen, Kampvegtersdijk, Kwellenborgershok, en Snoertenbaarderswijk; mitgaders Dobbelseenersdorp en Tiktakkersoord [...].
[DL. 2, p. 60, CURS. VAN SPAAN]

De humoristische namen staan voor de daden en vatten de botte (on)deugden van de lagere klasse samen. Van Spaan ontkent ze niet, maar toont via Louw van Zevenhuizen dat botheid geen domheid

betekent – zoals overigens uit de Bataafse mythe over de Nederlandse identiteit goed bekend was. Eenvoud en slimheid vergezellen daar wat onbeschaafd lijkt maar het niet is. Zo is het ook bij Louw: zijn egoïsme is het tegenbod tegen de burgerlijke hypocrisie. Daarin zijn de boeren saamhorig. Je hoeft geen verfijsde held als Willem van Oranje te zijn om met opgeheven hoofd te vechten.

Literatuur *Het Antwerps liedboek*. Teksteditie bezorgd door Dieuwke E. van der Poel (eindredactie), Dirk Geirnaert, Hermina Joldersma, Johan Oosterman. Reconstructie van de melodieën door Louis Grijp. Tielt, 2004. 2 dln.; Frijhoff, W.Th.M., 'Identiteit verteld: beelden uit Rotterdams geschiedenis'. In: *Rotterdamsch jaarboekje*, 10.4 (1996), p. 279-301; Gemert, Lia van, 'Het buitenbeentje. Artistieke vrijheid in de zeventiende-eeuwse roman'. In: *De Groene Amsterdammer Literatuur* (2006) nr. 1, p. 38-42; Gemert, Lia van, 'Het aardse paradijs – over het landschap in zeventiende-eeuws proza'. In: *Praagse perspectieven 2008, ter perse*; Hoogstraten, Samuel van, *De gestrafte onschaking of zeeghafte herstelling van den jongen Haegaenveld [...]*. Amsterdam: Baltus Boekholt, 1669; Leemans, Inger, *Het woord is aan de onderkant. Radicale ideeën in Nederlandse pornografische romans 1670-1700*. Nijmegen, 2002. Proefschrift Nijmegen; *De pastoor van Kalenberg. Een laatmiddeleeuwse anekdotenverzameling*. Uitgegeven en van commentaar voorzien door Hinke van Kampen en Herman Pleij. Muiderberg, 1981; Pleij, Herman, *Dromen van Cocagne. Middeleeuwse fantasieën over het volmaakte leven*. Amsterdam, 1997; Van Spaan, Gerrit, *Het koddig en vermakelijk leven van Louwije van Zevenhuizen of het Schermeschool der huislieden*. 2 dln., 2de dr. Rotterdam: Pieter de Vries, 1704 (eerste dr. 1700, 1702).